

3

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

III

Nesir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

III

İstanbul - 1982

Kalus, *Bibliographie des publications en langue française sur Atatürk et son époque*, s. 297-320.

Kapağı üzerinde Atatürk'ün eli ile çizilmiş bir portresinin bulunduğu kitapta ayrıca 1921 yılında Atatürk ile Henry Franklin-Bouillon'un birlikte çekilmiş bir fotoğrafı mevcuttur.

İki ülkenin ilim adamları arasında oluşan anlayış ve işbirliği neticesi ortaya konan, Türkiye ile Fransa arasındaki uzun ilişkiler tarihinin kısa fakat önemli bir devresini daha iyi tanıtmaya şüphesiz katkıda bulunacak bu kıymetli eserin yeni çalışmalara örnek olacağı, bir hayli de yankı, hatta eleştiriler uyandıracacağı tahmin edilmektedir.

Adnan Şişman

Der Löwe von Temeschwar. Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Älteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Ali (Temeşvar arslanı. Koca Cafer Paşa hakkında Mühürdarı Ali'nin hatıraları), giriş, tercüme ve açıklamalar: Richard F. Kreutel, çalışma yardımcısı: Karl Teply, Styria Yayınevi, Graz, Wien, Köln 1981, 296 sahife ve 1 harita (*Osmanische Geschichtsschreiber* 10).

Kısa bir süre önce vefat eden Richard F. Kreutel, yıllardan beri bir dizi Türkçe tarih eserlerinin Almanca çevirilerini giriş ve açıklayıcı bilgiler ekleyerek, yayınlamakta olan, Tarihçilik ile Diplomatiği mesleklerini bir arada yürüten nadir bilim adamlarından birisidir. Bu defa yayınladığı *Der Löwe von Temeschwar*, aslı, yani Türkçe tek yazma nüshası (unicum) Macar İlimler Akademisi Doğu Külliyyatı arasında Török F. 60 numarada kayıtlı olan 193 varaklık *Tarih-i Vak'a-nâme-i Ca'fer Paşa'nın* bir giriş ve açıklayıcı bilgiler ilâve edilmiş Almanca tercümesidir.

Temeşvar'lı Ali eserin yazarıdır. Kendisi, Osmanlı-Habsburg hududunda bizzat yaşadığı harp hatıralarını ve Koca Cafer Paşa'nın kahramanlıklarını anlatmak gayesini güttüğünden, eser 1688'de Cafer Paşa'nın Temeşvar valiliğine getirilişinden 1697'de Zenta'da şehâdetine kadarki olayları kapsamakta, bununla beraber anlatım sırasında daha önceki ve sonraki bazı vakalara da yer verilmektedir. Ali, Cafer Paşa'nın mühürdarı olarak daima yanında bulunmuş, bir çok olayların görgü tanığı olmuştur.

Koca Cafer Paşa, Kreutel'in bir kısım tarihî eserlerdeki ve Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî*'de verdiği bilgilere ve Ali'ninkilere dayanarak yaptığı karşılaştırmalı açıklamalara göre (s. 13-14) 1630-1640 arasında doğmuş olmalıdır. Arnavut asıllıdır. Sarayda iç-oğlanı olarak terbiye edilmiştir. Aralık 1682'de Kars sancakbeyi, sonra Erzurum, Van (25 Mayıs 1684), Sivas (1685) beylerbeyliklerine getirilmiş, 1686 ilkbaharında vezir olmuş, Anadolu müfettişi sıfatı ile eşkıya takibine memur edilmiştir. 18 Ekim 1686'da Diyarbekir beylerbeyi olmuş, hemen eyaleti askerleri ile birlikte Macaristan Seferi'ne katılmıştır. 1686/1687 kışını Belgrad'ta geçiren Cafer Paşa, 1687 yazında Petervaradin'de Tuna köprüsü muhafazasına memur edilmiş, aynı sene sonunda veya

1688 başlarında Temesvar garnizon kumandanlığına tayin edilmiştir. Eylül 1688-Ekim 1690 arasında her tarafından çepeçevre kuşatılan Temesvar'ı başarı ile savunduktan sonra, Erdel'de bulunan Tököly'yi desteklemek üzere seferè çıkmıştır (Ekim sonu 1690-Ocak 1691). Tayin edildiği Bosna valiliğinde 7 Aralık 1691'e kadar kalmış, bu tarihte Adana beylerbeyi olarak Belgrad muhafızlığına, Ekim 1692'de de Halep valisi olarak Belgrad'ta serdarlığa atanmıştır. 1693 yılında imparatorun kuvvetleri Belgrad'ı muhasara ettiğinde, Cafer Paşa başarı ile kaleyi savunmuş, bu arada bacağından da yaralanmıştır; şöreti de böylelikle doruk noktasına çıkmıştır. Kendi adına kardeşi Yusuf Bey'in muhassıl olarak idare ettiği Halep'e kısa bir ziyareti müteakip, Eylül-Ekim 1694'te Petervaradin'in muhasarasına katılmış, o kışı yine Belgrad'da geçirmiştir. Kendisi yine bu kalenin muhafızıdır.

Sultan II. Mustafa'nın ilk Avusturya Seferi sırasında, Cafer Paşa kendi başına Tissa nehri üzerindeki Titel kalesini zapt etti. (Yaz 1695). Aynı senenin 6 Ekiminde, Aralık 1694'te azı edildiği Halep valiliğine yeniden atandı. 1696 Mart-Mayıs aylarını Halep'te geçirdi ise de, aynı sene yazında padişahın ikinci seferine katıldı. 1696 Ağustosunda yeniden Temesvar muhafızlığına getirildi. Ertesi sene de kendisi tarafından teklif edilen ve Belgrad'ta harp meclisinde kabul edilen plana uygun hareket sırasında bazı ihmaller yüzünden Zenta felâketi vukubuldu; 11 Eylül 1697'de şehid oldu.

Eserin yazarı Ali 1674'te Temesvar'da doğmuş olup Mehmet isimli bir zâimin oğludur. Haziran 1688'de Lipova kalesi General Caraffa tarafından alınca, esir düşmüş, babası fidye vererek kurtarmıştır. Babası ile Cafer Paşa arasında eski bir dostluk bulunuşu, Ali'nin, yetim ve babasının zeâmetinden mahrum kalışı üzerine, Temesvar'ın yeni muhafızı Paşa tarafından himayesine yol açmış, neticede Cafer Paşa'nın mühürdarlığına kadar yükselmiştir. Onun Zenta'da şehadeti üzerine, Belgrad Beylerbeyi ve sonraki sadrazam Hazinedar Ali Paşa'nın hizmetine girmiştir. Bir süre sonra Yürük Hasan Paşa'nın kethudalığına getirilmiş, onun Temesvar beylerbeyiliğine gelişi üzerine, 1708'de tekrar doğduğu şehre dönme imkânını bulmuştur. Prens Eugen 13 Ekim 1716'da bu kaleyi zapt ettiğinde, Ali orada bulunmamış, 1718 Pasarofça anlaşması ile Temesvar kesin olarak Osmanlı idaresine veda etmiştir.

Ali'nin eserini 1722 de tamamladığı bilinmektedir; Kreutel, onun *dîbâce*deki ve *hâtîme*deki sözlerinden bu tarihte İstanbul'da bulunduğunu tahmin etmektedir (s. 15). Bu sıralarda 48 yaşındadır. Şiirde Nakşî mahlasını kullanmaktadır. İyi bir tahsil görmüş, nüktedan, şirden hoşlanan, Kur'an âyetlerini, hadisleri, Farsça mısraları rahatlıkla kullanabilen bir zattır (s. 17).

Kreutel bu münasebetle, XVII. yüzyıldan XVIII. e dönerken Temesvar hakkında yerli üç Türk yazarının malûmat verdiğini, fakat bunların Osmanlı kaynaklarından bahs eden müelliflerin meçhulü kaldığının bir hakikat olduğunu vurgular. Bunlardan birisi Ali'den 3-4 yaş daha büyük olan Tercüman Osman Ağa'dır. (*Der Gefangene der Giauren ve Zwischen Paschas und Generälen* onun «*Osmanische Geschichtsschreiber*» dizisinde .IV. ve V. cilt olarak yayınlanan eserleridir). Richard F. Kreutel onların da mütercimi ve yayıncısıdır. Ali, eserinde âlim, şâir ve hattat hemşehrilerinden iftiharla bahs ederse de, bunlar

arasında 1688'de Temeşvar'da bulunmuş olan Osman Ağa yoktur. Kreutel bunun da sebebini belirtir: Osman Ağa o tarihte sadece bir sipahi zabıtidir, ancak 1699'da Temeşvar'da beylerbeyinin maiyyetinde tercüman ve kâtiptir. Ali de bu sıralarda Temeşvar'da değildir (s. 16).

Temeşvar hakkında bilgi verenlerin üçüncüsü de 1702 civarında doğmuş olan İbrahim Naimeddin'dir. Onun *Hadikatü's-Şüheda-i Serhadd* adlı eseri Râşid'e dayanır, fakat Temeşvar hakkında kendisi pek çok ilâveler yapmıştır. 1683'te Viyana muhasarasından 1744'e kadarki hudut olaylarını ihtiva eder.

Bartın'lı İbrahim Hamdi de Temeşvar'ı tasvir eden, bu kalenin kaybına «Ah, gitdi Tımsıvar elimizden» mısraı ile tarih düşüren bir diğer yazardır.

Yazma hakkında Janos Répiczky (*Uj Magyar Museum*, Pest 1850-51; s. 317 vd. d) tarafından bir tanıtma yazısı yazılmış, muhteşiyatı tanıtılmış, iki bölümünün de Macarca tercümesi yayımlanmış ise de, o zamandan beri dikkati çekmemiştir. Kreutel'in tercüme ve açıklamalarını, Karly Teply de Batı kaynakları ile mukayeseler yaparak zenginleştirmiş, böylelikle her iki araştırmacı âlim Osmanlı Tarihçiliği'ne büyük bir hizmette bulunmuşlardır.

Ali'nin eseri muhasara altındaki Temeşvar'da çekilen sıkıntıları, yükselen fiatları, hudut boylarındaki kaleler arasındaki münasebetleri belirttiği için, harp tarihi yanında sosyal ve iktisat tarihi bakımından da son derece önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu güzel kaynak eserin Türkçe metninin de yayımlanması, tarih araştırmacıları kadar dil âlimlerinin de dört gözle gerçekleşmesini bekledikleri bir arzu olsa gerektir. Diğer bir temenni ise, Richard F. Kreutel'in başladığı *Osmanische Geschichtsschreiber* dizisinin, onun kaybı ile, duraklamaması, devam etmesidir. Arkadaşları onun aziz ruhunu ve hatırasını ancak bu şekilde yaşatabileceklerdir.

Nejat Göyünc

Eucharisterion: Essays presented to OMELJAN PRITSAK on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students (Teşekkür-nâme. 60. doğum gününde Omeljan Pritsak'a arkadaşları ve öğrencileri tarafından sunulan makaleler). *Harvard Ukrainian Studies*, III/IV (1979-1980); yayınlayanlar: Ihor Şevčenko ve Frank E. Sysyn, yardımcı: Uliana M. Pasczyk, Ukrainian Research Institute, Harvard University, Massachusetts. iki kısım, XIV+972 sahife.

1964 senesinden beri Amerika Birleşik Devletleri'nde Harvard Üniversitesi'nde bulunan, 1977'den sonra *Harvard Ukrainian Studies*'i yayınlamayan başlayan ve Igor Şevčenko ile birlikte yöneten ünlü Türkologlar ve Doğu-bilimci Prof. Omeljan Pritsak'ın arkadaşları Nisan 1978'de onun için bir Armağan Kitabı (Festschrift) çıkarmağa karar verirler. Aynı yılın Ağustos'unda bir toplantı yapılır. 7 Nisan 1979'da 60. doğum gününde Prof. Pritsak'a Armağan Kitabı'nın kapak sahifesini ve yazı yollayanların listesini ihtiva eden bir *taslak nüshası*